

Forslaget om å gi PST hjemmel til å innhente og analysere opplysninger fra åpne kilder innebærer en total endring av synet på overvåking i Norge.

Den tilnærmede ubegrensede muligheten til å kartlegge norske borgeres meninger, politisk ståsted, legning og helse innebærer et stort inngrep i retten til privatliv, vil få konsekvenser for ytringsfrihet, tankefrihet og informasjonsfrihet.

Det er fra politisk hold og PST hevdet at verktøyet ikke skal brukes til å overvåke alle og at bruken vil være begrenset til det som er PSTs kjerneoppgaver, og at det er liten grunn til bekymring for misbruk.

Datatilsynet må som fagorgan og i kraft av sin ombudsrolle forholde seg til det lovutkastet som foreligger.

Etter vår oppfatning er det fortsatt betydelig usikkerhet knyttet til rekkevidden av forslaget, hvem som faktiske omfattes og rammes, og konsekvensene for ulike grupper i samfunnet vårt.

En særlig utfordring er at loven i stor grad skal praktiseres i hemmelighet. Det skaper problemer knyttet til kontrollvirksomheten til Stortingets eget kontrollutvalg, EOS-utvalget. Mange har pekt på dette.

Innledning

Internett er kanskje den viktigste kanalen for utveksling av tanker, meninger og søk etter informasjon. Enhver overvåking innebærer et inngrep i denne friheten som vil få konsekvenser for hvordan den utøves og hvordan vårt demokratiske samfunn fungerer.

Forslaget må sees i sammenheng med andre større overvåkingstiltak. Dette dreier seg om tilrettelagt innhenting, lagring av ip-adresser og overvåking av flypassasjerer. Samlet sett innebærer dette at myndighetenes mulighet til å overvåke borgerne har blitt betydelig utvidet de siste årene.

Datatilsynet ser at PST har et behov for å følge med og etterforske på internett. Men på grunn av det betydelige overvåkingspotensialet som ny teknologi åpner for, så må denne aktiviteten foregå under streng kontroll.

Ny teknologi

Kunstig intelligens og maskinlæring endrer samfunnet. Kraftige verktøy er i ferd med å bli allment tilgjengelig. Vi har jo alle bråvåknet av hvor gode store språkmodeller som ChatGPT er til å analysere tekst og skape meningsfullt innhold.

Denne teknologien gjør det også mulig å overvåke, sammenstille og tolke tekst og besøk på internett på en helt ny måte. De nyeste søkeverktøyene er så kraftige at anonymitet er i ferd med å forsvinne. Ved å analysere tekst fra flere kilder er de i stand til å identifisere om det er samme person som har skrevet teksten, bare basert på mønstergjenkjenning.

Det er ikke bare de personopplysningene som ligger åpent på internett som systemet vil inneholde. Systemet vil i seg selv generere nye personopplysninger ved å sammenstille data. Det er jo allment kjente blant annet gjennom Cambridge Analytica-saken hvor enkelt det er å frembringe nye opplysninger om en person som kanskje ikke fremgår av de enkelte dataene.

Dette fører til at innholdet i innsamlede data er umiddelbart tilgjengelig.

Lovforslaget er såkalt teknologinøytralt. Det kan ha mye for seg, men i møte med dagens overvåkingsteknologi, så er ikke det tilstrekkelig for å kontrollere konsekvensene av bruken.

I pkt 8.4.3 i proposisjonen er det uttalt:

«Dersom PST skal se på utviklingen innenfor et område over tid, eksempelvis omfanget av høyreekstremer i Norge, må tjenesten ha nok informasjon til å kunne etablere en «normaltilstand» for å se om og i tilfelle hvordan denne endrer seg.

()

() PST vil kunne behandle svært store mengder informasjon der mange av opplysningene er av liten eller ingen interesse for PSTs virksomhet.

Når det gjelder utvikling av kunstig intelligens så fungerer den bedre jo mer data den har å trene på. Teknologien trimmes. Så her vil selve valget av teknologi kunne påvirke graden av innsamling og overvåking uten at dette er drøftet i proposisjonen.

Ansvarlig kunstig intelligens

I Datatilsynet, hos private og offentlige virksomheter arbeides det for å ta i bruk kunstig intelligens på en ansvarlig måte. Det handler om at verktøyene som tas i bruk skal gi presise og nyttige resultater, og at tilliten til denne type systemer ivaretas.

Vi jobber med grunnleggende personvernprinsipper – som lovlighet, rettferdighet, dataminimering, datakvalitet og ikke minst forklarbarhet.

For å forhindre vilkårlighet og feil resultat, så er det et krav om at kunstig intelligens må kunne forklare hvordan den kommer frem til resultatet.

I forslaget synes det som om det motsatte er lagt til grunn. I pkt. 8.6.3 i proposisjonen er det uttalt at «selv om verktøyet skal brukes til utarbeidelse av analyser og etterretningsvurderinger, så kan PST bruke opplysningene til å opprette forebyggende sak, dersom opplysningene først er av den karakter at de gir grunn til å opprette en slik sak.»

Et system som nærmest ved en tilfeldighet kan identifisere personer, som så vil bli etterforsket av PST, er langt fra prinsipper om ansvarlig kunstig intelligens.

Mangler ved regelverket

Politiregisterloven mangler i dag regler for utvikling og bruk av kunstig intelligens. Selv helt åpenbare bestemmelser som at algoritmer ikke skal diskriminere og forklarbarhet finnes ikke.

Konsekvensen av mangelfullt regelverk

Konsekvensene av mangelfullt regelverk er at vi ikke vet hva som vil bli samlet inn eller hvordan det vil bli brukt. Vide hjemler skaper usikkerhet og forsterker de negative overvåkingseffektene.

Datatilsynets hovedbekymring er at EOS-utvalgets og politiske myndigheters mulighet til å kontrollere og bestemme hva som er akseptabel grad av overvåking blir tilnærmet umulig.

Justisministeren har uttalt i tilknytning til forslaget:

«– Vi kan stå overfor nye og ukjente trusler som det er viktig at PST settes i stand til å forutse, for eksempel en eventuell utvikling mot voldelig klimaekstremisme»

Så hva innebærer det i lys av lovforslaget? Når begynner overvåkingen? Når skal denne normaltilstanden etableres? Er medlemmer i Natur og ungdom noen algoritmen vil peke ut? Vil det å delta i en debatt om virkemidler i klimakampen på Facebook noe som vil bli registrert? Fører et innlegg om sivil ulydighet på SiD i Aftenposten til at systemet vekter annerledes?

Vil PST registrere legitime politiske ytringer for å finne denne såkalte «normaltilstanden»? Vil deltakere i klimadebatten endre ytringene sine frykt for at de om 5 år vil dukke opp i PSTs systemer som et tegn på radikaliserings?

Eksempelet kan synes overdrevet og outrert, men problemet er at lovteksten gjør det vanskelig å begrense rekkevidden av innsamlingen, og kontrollere den. I og med at loven skal praktiseres i hemmelighet, så utgjør det også et demokratisk problem. Uten offentlighetens innsyn, så er vi helt avhengige at EOS-utvalget har gode nok kontrollmuligheter.

Kontrollmekanismen må utredes bedre

Datatilsynets syn på forslaget er at det gir for vide fullmakter for innhenting og ikke inneholder tilstrekkelige rettsikkerhetsmekanismer for å sikre borgernes rettigheter. Vi har påpekt at forslaget ikke er i tråd med praksis fra den Europeiske menneskerettighetsdomstolen og EU-domstolen.

Vi mener derfor at forslaget ikke bør vedtas. Vi foreslår konkret at rekkevidden og kontrollmekanismene må utredes bedre, samt at det rammes inn av et regelverk som gir ansvarlig bruk av kunstig intelligens hos politiet og PST.